



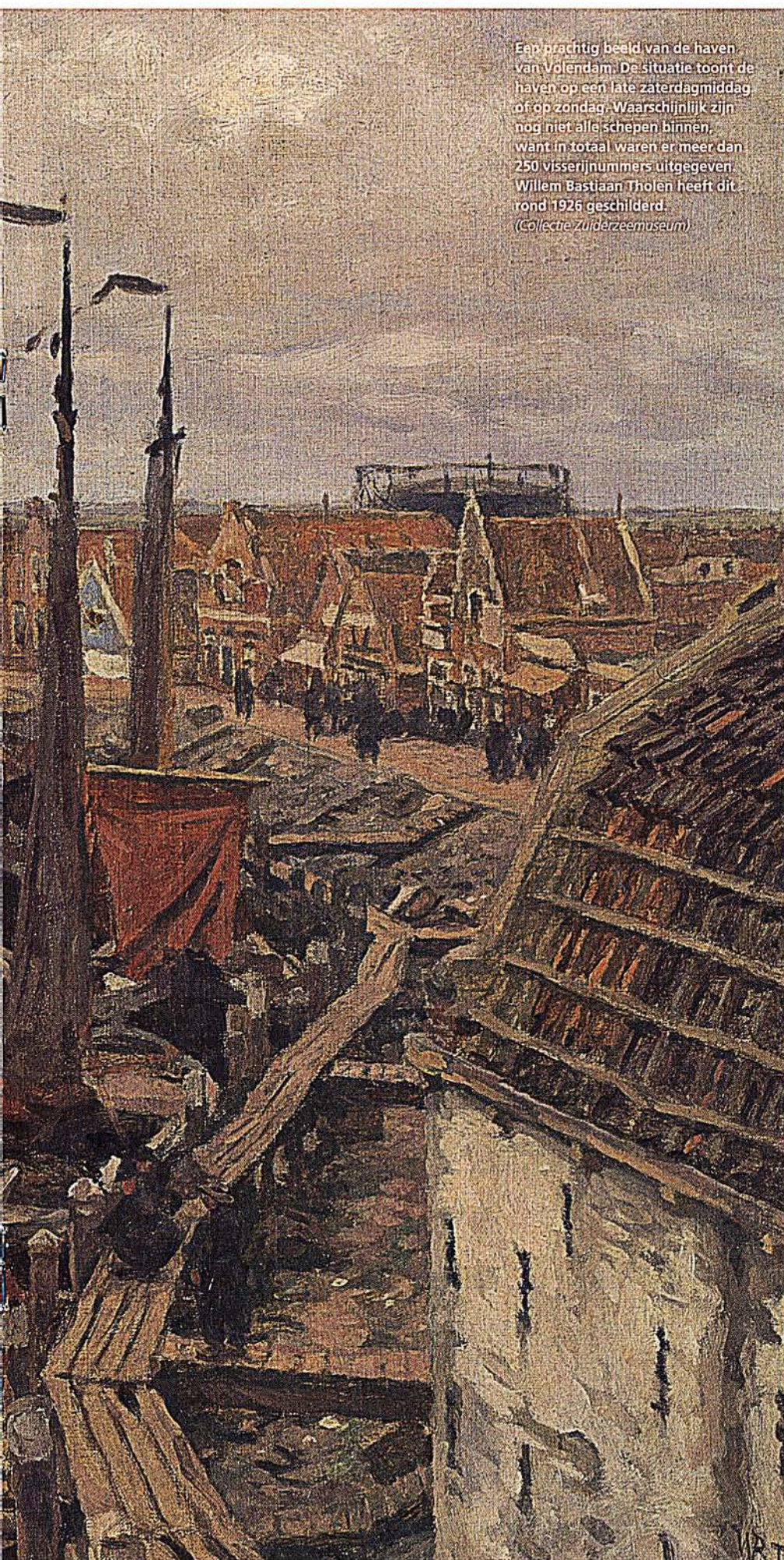
*Zeilvaart in de kunst*

# *Kwakken voor de kant*

De haven van Volendam was in de bloeitijd van de Zuiderzeevervisserij een inspirerende plek voor schilders uit de hele westerse wereld. Zij zetten het dorp als kleurrijke gemeenschap van hardwerkende vissers op de kaart. Een van die kunstenaars was de bekende Haagse School schilder

Willem Bastiaan Tholen. Door Anton Wegman

Een prachtig beeld van de haven van Volendam. De situatie toont de haven op een late zaterdagmiddag of op zondag. Waarschijnlijk zijn nog niet alle schepen binnen, want in totaal waren er meer dan 250 visserijnummers uitgegeven. Willem Bastiaan Tholen heeft dit rond 1926 geschilderd. (Collectie Zuiderzeemuseum)



Volendam was een magneet voor kunstschilders. Ze werden naar het dijkdorp gelokt en hartelijk ontvangen door hotelier Leendert Spaander, die een fijne neus had voor PR. In de ingang van zijn hotel hing een bord met de uitnodigende tekst: 'Artist kom binne'. Ook stuurde hij folders naar verschillende kunstacademies in het buitenland. Bij Hotel Spaander waren kunstenaars meer dan welkom, want Spaander had zelfs ateliers beschikbaar. De sfeer rond 1900 in het hotel was vooral 's avonds vrolijk en bohémien-achtig, maar overdag werkten de schilders hard in hun ateliers of buiten langs de haven en in het dorp.

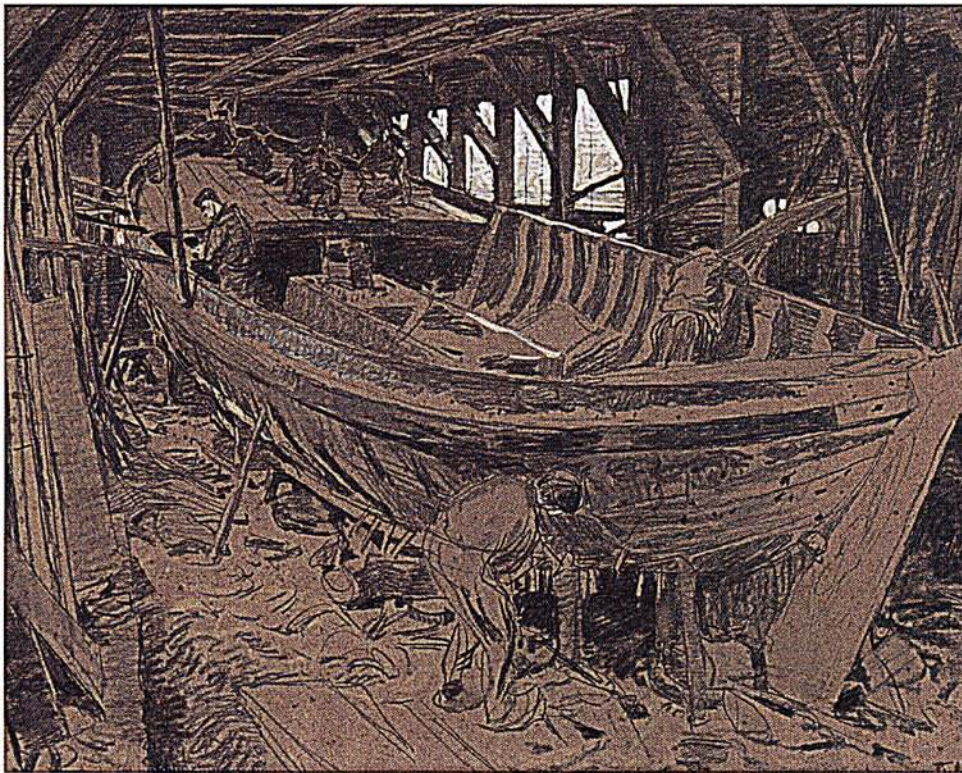
De kleurrijke Volendamse gemeenschap, die welwillend stond tegenover de buitenlandse artiesten, was erg inspirerend. In de Verenigde Staten was er eind negentiende en begin twintigste eeuw zelfs sprake van 'Holland Mania', waarbij beeldende kunst die het traditionele Hollandse bestaan als onderwerp had, buitengewoon populair was en goed werd verkocht.

### **Tramverbinding**

Er waren meer omstandigheden die Volendam als bestemming voor schilders aantrekkelijk maakten. Het dorp had al vroeg een tramverbinding met Amsterdam, maar ook met een stoomboot was het uit de hoofdstad bereikbaar via de Zuiderzee. Wat ook een voordeel was: de Volendammers zelf vonden het eigenlijk prachtig, al die artiesten die vanuit verre landen speciaal naar hun 'durrepie' kwamen. Wat toen nog niemand kon beseffen was dat diezelfde artiesten de aanjagers zouden worden van een onophoudelijke stroom toeristen. Hotel Spaander op de dijk in Volendam is nog steeds te bezoeken en er hangen veel schilderijen die kunstenaars als dank aan de familie Spaander hebben geschonken. Een aanrader! Lees ook het recent verschenen boek van Jan Brokken, *De ontdekking van Holland*, dat een uitstekend beeld geeft van het grote belang van het hotel voor de schilderkunst.


### **Botters**

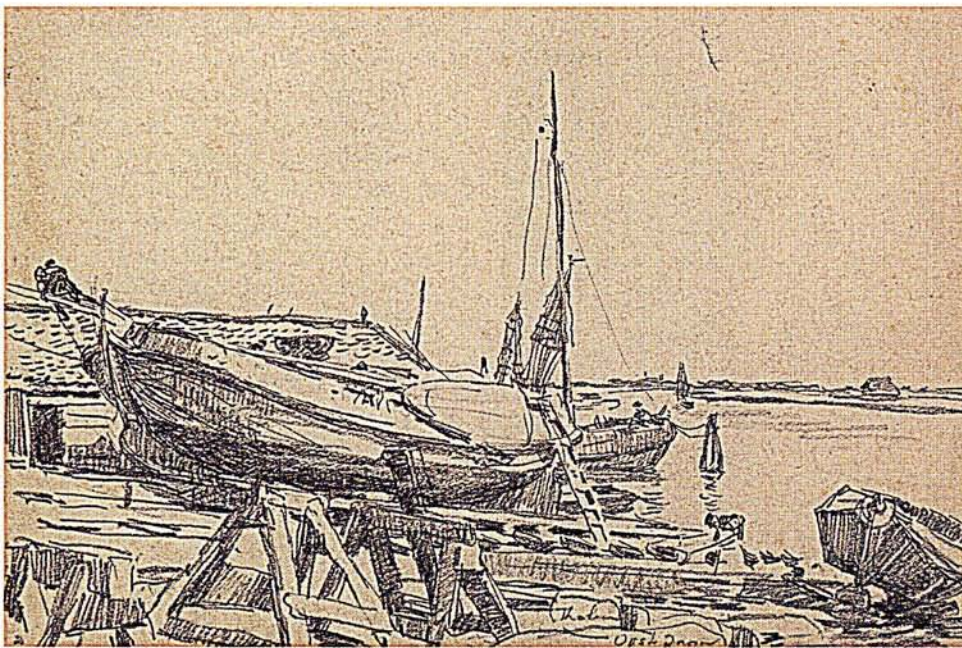
De vissersvloot, die zondags klokslag middernacht vertrok, was toen echter nog de echte economische kurk waar het dorp op dreef. Vaak lagen er meer dan tweehonderd botters in de haven en duurde het uitvaren uren, wat in de duisternis natuurlijk niet altijd zonder problemen verliep. Onder zeil de haven verlaten, via de smalle doorgang naar het open water, vereiste de nodige stuurmanskunst. Bovendien stonden de Volendammer vissers niet bekend als heel voorzichtig met hun schepen, dus het knalde 's nachts nogal eens. Schippers met familienamen als Tol, Tuyp,



Beroemd en berucht is de 'wonderkuil' die door twee grote botters voor de wind werd gesleept. Het net was zo effectief dat het ook wel de 'moordkuil' werd genoemd. Na de voltooiing van de Afsluitdijk werd er in het zoete water vooral snoekbaars en paling gevangen.

### **Kwak**

De Volendammers hadden de grootste botters van de Zuiderzee: circa 15,50 bij 4,20 m. Het zeiloppervlak bedroeg wel 120 m<sup>2</sup>. Ze waren snel en zeilden uitstekend aan de wind. In verhouding tot hun forse lengte waren ze minder breed dan de kleinere botters. Dat was de oorzaak van hun hogere snelheid. De naam kwak is volgens botterkenner en auteur Peter Dorleijn pas na de afsluiting van de Zuiderzee algemeen geworden voor de grote Volendammer schepen. 



boven: Een botter in aanbouw in een halfopen loods. Het is niet duidelijk welke werf hier geschetst is. Aan de afmetingen te zien is het een grote botter, vermoedelijk voor een Volendammer. De tekenstijl is kenmerkend voor Tholen. Wellicht is het een voorstudie voor een schilderij. (Collectie Zuiderzeemuseum)

onder: Een aakje op de werf van Pauw in Oostzaan. Het zou de *Eudia* kunnen zijn. (Collectie Zuiderzeemuseum)

rechts: Teeroven bij een werf in Monnickendam, vermoedelijk van Kater waar veel schepen voor Volendammers zijn gebouwd. Deze kleine olieverschets maakte Tholen in 1904, waarschijnlijk tijdens een reis met zijn Enkhuizer bol *Eudia*. (Collectie Zuiderzeemuseum)

Veerman en Schilder visten met hun grote botters op de Zuiderzee, maar ook boven de Waddeneilanden. De vissers die met hun botters dichtbij de kust op de Noordzee voeren vingen in de winter met hoekwant (haken) kabeljauw en schelvis en in de rest van het jaar met kornetten platvis, zoals tong, schol en tarbot. Rond 1900 werd de kustvisserij op de Noordzee door de Volendammers opgegeven wegens teruglopende vangsten en concentreerde de hele vloot zich op de Zuiderzee. Ze pasten verschillende vistechnieken toe, al naar gelang het jaargetijde en het soort vis, bijvoorbeeld bot, paling, ansjovis en garnalen.

### **WILLEM BASTIAAN THOLEN**

De schilder Willem Bastiaan Tholen (1860-1931) kocht in 1901 de *Eudia*, een Wieringer bol die op dat moment in aanbouw was bij de scheepswerf Lastdrager in Enkhuizen voor een lokale visser. (Zie ook SdZ 2007/4 en 2020/3) Hij liet er een kajuit op maken met een eenvoudige inrichting. Daarvoor had hij kort een forse boeier gehad, maar die was hem te groot en te moeilijk om te hanteren. Hij zeilde met zijn *Eudia* tot 1918 en doorkruiste het Nederlandse binnenwater, maar ook de Zuiderzee tot aan Terschelling. Aan boord en in de vele havens die hij bezocht maakte hij schetsen die hij vervolgens in zijn atelier uitwerkte tot schilderijen. Geliefde plaatsen waren voor Tholen onder andere Enkhuizen en Giethoorn. Nadat hij zijn bol had verkocht bleef hij de waterkant opzoeken, het schilderij van de haven van Volendam is daar een mooi voorbeeld van. De *Eudia* is gelukkig nog steeds te bewonderen en is inmiddels een varend monument (duik hiervoor eens in de schepenlijst op de voortreffelijke site van de SSRP).